

« Παρουσίαση μελέτης αποκατάστασης
του αρχαίου θεάτρου του Ορχομενού »

Θεμιστοκλής Μπιλής

Αρχιτέκτων μηχανικός Ε.Μ.Π. MSc.

« Παρουσίαση μελέτης αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου του Ορχομενού »

Θεμιστοκλής Μπιλής , Αρχιτέκτων μηχ. ΕΜΠ MSc

Δήμος Ορχομενού:

« Παρουσίαση μελέτης αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου του Ορχομενού »

23.8.2014, (Αίθουσα Δημοτικού συμβουλίου) Ορχομενός.

Ευρύτερη περιοχή Ορχομενού (Leake, 1805).

Κυρίες και κύριοι,

Είναι ιδιαίτερη η χαρά μου που μου ξαναδίδεται η ευκαιρία να παρουσιάσω την μελέτη αναστήλωσης του αρχαίου θεάτρου της πόλης σας. Στον τόπο αυτό τις ημέρες που εργάστηκα ένοιωσα την θερμή φιλοξενία και αφουγκράστηκα την αγωνία του κόσμου για την τύχη των μνημείων του γενικά και ειδικά την αγωνία για την τύχη του θεάτρου.

Με αφορμή την συγκεκριμένη μελέτη είχα την τύχη να «συστρατευτώ» κατά κάποιον τρόπο στο όραμα της ανάδειξης του αρχαιολογικού χώρου που έθεσε η κοινωνία και οργάνωσε το «Διάζωμα».

Το αίτημα της ανάδειξης των μνημείων που εκφράζεται αόριστα με ασάφεια και με αντιφατικό πολλές φορές τρόπο προσδιορίζεται ως μια γενική τάση που αναζητά διεξόδους υλοποίησης και απέχει, πάρα πολύ, από τη μετουσίωση του σε συντεταγμένη δράση. Για παράδειγμα, εδώ και πολλά χρόνια αίτημα της τοπικής κοινωνίας ήταν η ανάδειξη του μνημειακού συνόλου του Ορχομενού χωρίς όμως, μέχρι σήμερα, κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα.

Εδώ, εμφανίζεται ο ρόλος και η συμβολή του «Διαζώματος» που η σημασία του για τα πολιτιστικά πράγματα της χώρας μας ήδη έχει καταγραφεί αλλά θα αξιολογηθεί ακόμα περισσότερο στο μέλλον αφού επενδύει στη γνώση και όχι στα βραχύβια πυροτεχνήματα, που μαστιάζουν την πολιτιστική ζωή της χώρας.

Στην περίπτωση μας την ατομική ευθύνη της συστράτευσης στο κοινό αυτό όραμα που έθεσε η κοινωνία και οργάνωσε το Διάζωμα αποδέχτηκαν με χαρά οι χορηγοί, ο δήμαρχος, ο περιφερειάρχης και τα στελέχη του Υπουργείου Πολιτισμού βοηθώντας υλικά και ηθικά το πρώτο στάδιο υλοποίησης του στόχου : **την εκπόνηση**

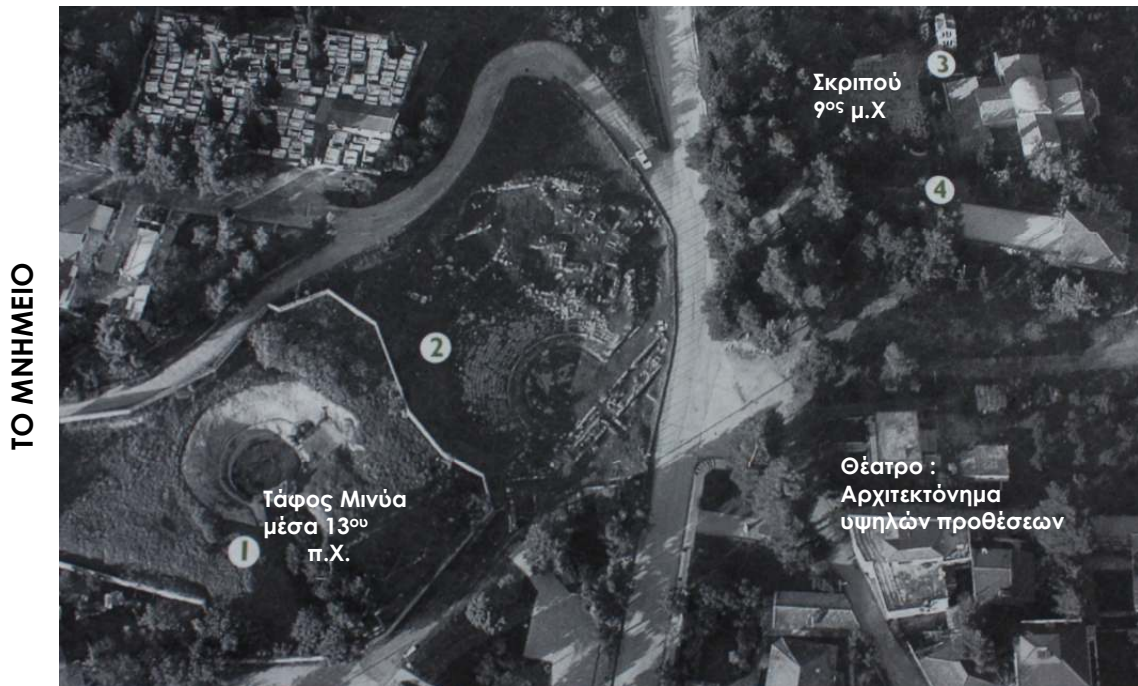
της μελέτης αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου.

Σε όλους, λοιπόν, θέλω να εκφράσω τις βαθύτατες ευχαριστίες μου.

Η παρουσίαση της μελέτης **διαρθρώνεται σε δύο μέρη :**

Στο πρώτο μέρος θα παρουσιαστεί το μνημείο και στο δεύτερο μέρος θα παρουσιαστεί η πρόταση της αποκατάστασης. Το στάδιο αυτό της ανάλυσης των δεδομένων είναι η διαδικασία αναζήτησης της **νομοτέλειας των πρωτογενών υπαρχόντων στοιχείων**, για να θυμηθούμε τα λόγια του πολυβραβευμένου αρχιτέκτονα Alvaro Siza..

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Δ Ι Α Ζ Ω Μ Α

Πηγή: Αρχείο Θ' Εφορείας

1. ΜΕΓΑΛΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΒΑΘΟΣ

Θεμιστοκλής Μπιλής
Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π. ΜSc.

Τρία είναι τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ταυτόχρονα τα πρόβλήματα, τις προκλήσεις ή τα ερωτήματα τα οποία έπρεπε να αντιμετωπίσει η συγκεκριμένη μελέτη.

1. Πρώτο χαρακτηριστικό. Η περιοχή ευρύτερα αλλά και το ίδιο μνημείο διαθέτει μεγάλο **ιστορικό βάθος**

- Μνημεία κομβικής σημασίας για την ιστορία της αρχαίας και βυζαντινής αρχιτεκτονικής συνθέτουν ένα διάλογο συνέχειας ιστορίας και πολιτισμού.

- Ιδίως στο θέατρο ερείπια διαφορετικών εποχών συνθέτουν ένα παλίμψηστο φάσεων και χρήσεων του χώρου. Εντός του κοίλου βρίσκονται

μυκηναϊκοί τάφοι που έχουν αποδώσει σημαντικά ευρήματα που κοσμούν σήμερα το μουσείο της Θήβας.

2. Δεύτερο χαρακτηριστικό. Το **μνημείο σώζεται σε κακή κατάσταση διατήρησης**. Ανήκει στη κατηγορία των άτυχων μνημείων της αρχαιότητας. Για παράδειγμα, οι αναλημματικοί τοίχοι έχουν απολέσει το 90 % των λίθων τους ή από όλο το κοίλο μόνο λίγα σπαράγματα θραυσμάτων εδωλίων έχουν σωθεί εδώ και εκεί. Η εύκολη πρόσβαση και η έντονη δραστηριότητα την περίοδο του Μεσαίωνα είχαν ως αποτέλεσμα την συστηματική **αρπαγή των λίθων του μνημείου**.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

3. ΠΡΟΣΦΑΤΟ ΕΥΡΗΜΑ

Θεμιστοκλής Μπιλής
Αρχιτέκτων Μηχανικός Ε.Μ.Π. ΜSc.

*Ο χώρος του θεάτρου στις αρχές 20 αι. Πηγή:
Αρχείο Θ' Εφορείας*

3. Τρίτο χαρακτηριστικό. Αποτελεί πρόσφατο εύρημα.

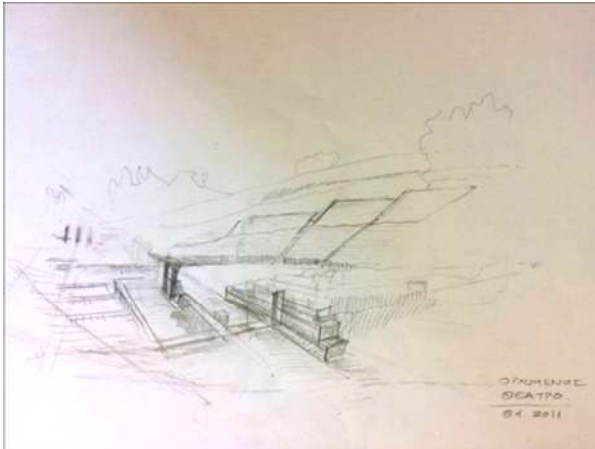
- Όταν έλαβαν χώρα τα μεγάλα ανασκαφικά προγράμματα του Schliemann το θέατρο ήταν θαμμένο κάτω από βαθιά επίχωση. Η αποκάλυψη του θεάτρου έγινε μόλις τη δεκαετία του 70 με δημοσιευμένες ελάχιστες ανασκαφικές αναφορές και φωτογραφίες.
- Το 1997 από την τοπική εφορεία διενεργήθηκε ανασκαφή τα πορίσματα της οποίας δημοσιεύτηκαν στο Αρχαιολογικό Δελτίο σε ένα σύντομο άρθρο. Όλα αυτά απείχαν από αυτό που άξιζε το μνημείο: **μια συστηματική έρευνα.**

Προκύπτει, λοιπόν, αυτομάτως, το θέμα κατά πόσο είναι εφικτή μια αναστήλωση όταν το κενό της γνώσης του χώρου είναι τόσο μεγάλο.

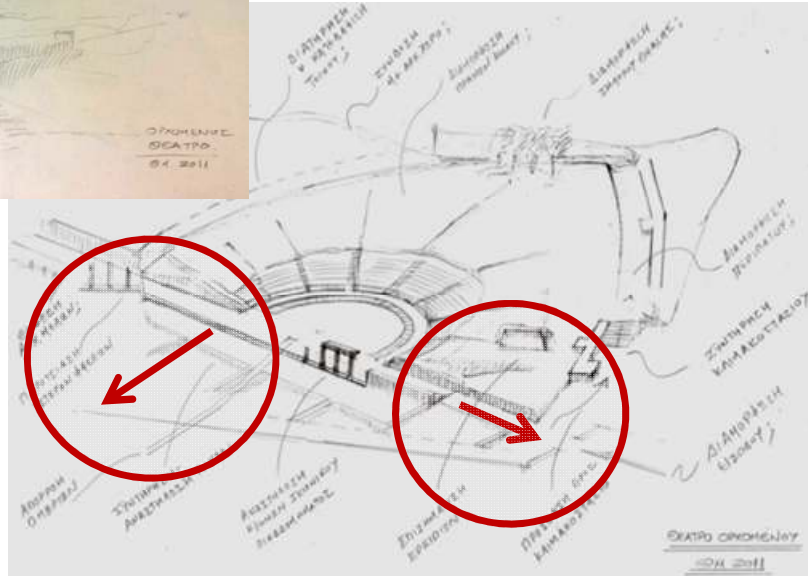
Από την κατάσταση αυτή, φάνηκε, ότι κατά τη σύνταξη της μελέτης έπρεπε να ανταποκριθούμε άμεσα και με πληρότητα σέ όλα τα θέματα αναπαραστάσεων ενός απαιτητικού και πολύπλοκου μνημείου.

Έπρεπε λοιπόν να παραχθεί όχι μια επικαιροποίηση παλαιότερων σχεδίων και αναπαραστάσεων αλλά αμιγές πρωτότυπο και πρωτογενές υλικό που να συμβάλλει στη μελέτη της ιστορικής εξέλιξης της μνημειακής τοπογραφίας του Ορχομενού.

ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΤΟΥ ΟΡΧΟΜΕΝΟΥ ΒΟΙΩΤΙΑΣ

Δελφοί 11.9.2011
«Η αναστήλωση του αρχαίου θεάτρου του Βοιωτικού Ορχομενού: πρόκληση για τη δημιουργία αρχαιολογικού πάρκου και την πολεοδομική αναβάθμιση»

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Πριν από τη υπογραφή της σύμβασης της μελέτης και πριν εκτελεστούν οι εργασίες καθαρισμού του μνημείου καθορίστηκε ένα προγραμματικό πλάνο που έγινε με σκοπό την παρουσίαση του σε σχετική ημερίδα στους Δελφούς το 2011. Στα δύο σκίτσα που παρουσιάστηκαν τότε φαίνονται οι βασικές αρχικές προθέσεις. Η διερεύνηση αυτή μέσω απρόβλεπτων διαδρομών, αλλού προσαρμόστηκε και αλλού τελειοποιήθηκε. Από τότε, όμως, διαπιστώθηκε η αναγκαιότητα **διεύρυνσης των ασφυκτικών ορίων του αρχαιολογικού χώρου και της μετατόπισης της υφιστάμενης αμαξωτής οδού** ζήτημα που εναρμονιζόταν έτσι και αλλιώς με τις απόψεις του καταξιωμένου αρχιτέκτονα

Δ. Διαμαντόπουλου που ήδη εργαζόταν για την πολεοδομική μελέτη.

Η εκπόνηση της μελέτης ξεκίνησε τον Ιούλιο του 2012.

Για να διενεργηθεί όμως η αποτύπωση έπρεπε να προηγηθούν καθαρισμοί και μικρής έκτασης αρχαιολογικές έρευνες. Οι εργασίες αυτές χρηματοδοτήθηκαν από την περιφέρεια και ολοκληρώθηκαν το Νοέμβριο του 2012. Οι απαιτούμενες εργασίες είχαν ήδη αποφασιστεί και προγραμματιστεί από το 2011 με τους αρμόδιους φορείς μαζί με τον καθ. Πέτρο Θέμελη, στον οποίο οφείλω ευχαριστίες για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε τόσο σε αυτό το θέμα όσο και στο παρελθόν.

19 Ιουλίου 2012

Αρχαιολογικές Εργασίες :
Ιούλιος 2012 - Νοέμβριος 2012

10 Ιουλίου 2013

Παράλληλα με τις ανασκαφικές εργασίες η ομάδα μας ξεκίνησε την καταγραφή και την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης και των 267 διασπάρτων μελών. Όπου ήταν δυνατό δίναμε κάποιες κατευθύνσεις στις σποραδικές και μικρής κλίμακας ανασκαφικές τομές με σκοπό την αποσαφήνιση των κατασκευών. Η επικοινωνία και συνεργασία σε αυτό το στάδιο της μελέτης τόσο με το προσωπικό της εφορείας όσο και με τις αρχαιολόγους Όλγα Κυριαζή και την Γαρυφαλιά Κίτσου καθώς και με τους φύλακες ήταν υποδειγματική και γιαυτό τους ευχαριστώ ιδιαίτερα. Η επικοινωνία και η εμπιστοσύνη μεταξύ

των εμπλεκομένων πάντα παίζει ρόλο στη διαμόρφωση της επιτυχίας του τελικού αποτελέσματος είτε αυτό αφορά μια μελέτη είτε την υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου αρχιτεκτονικού έργου.

Με το πέρας της έρευνας ήμασταν σε θέση να ταξινομήσουμε χρονολογικά όλα τα ερείπια που καταλαμβάνουν το χώρο του θεάτρου. Ταφές από το 16^ο αι. π. Χ. (κιβωτιόσχημοι – θαλαμοειδείς τάφοι), θέατρο με μετασκευές που έφτασαν και τον 3^ο αι. μ.Χ. Το φαινόμενο της αλλαγής από μυκηναϊκό νεκροταφείο σε θέατρο αποτελεί μια σπάνια περίπτωση σε διεθνές επίπεδο.

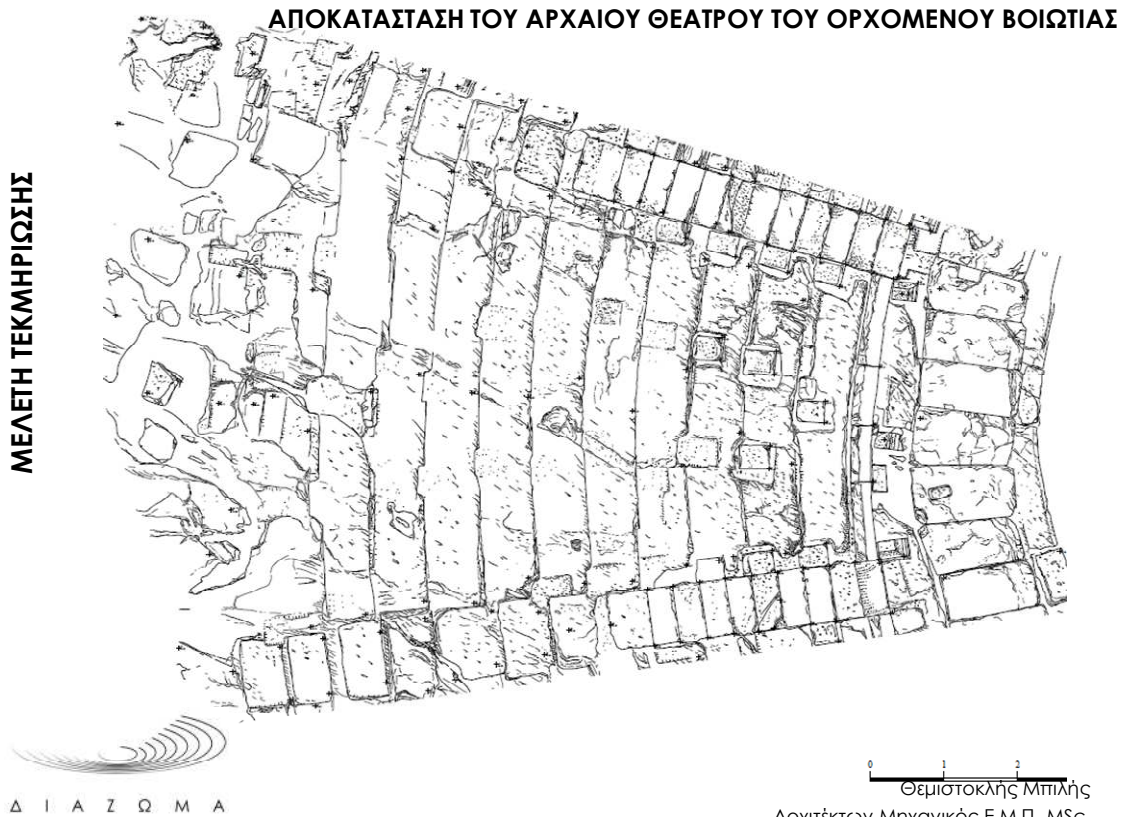

Εξαιτίας της πολυπλοκότητας του θέματος και αξιολογώντας τα δεδομένα του μνημείου που αποκαλύφθηκαν μετά τις εργασίες καθαρισμού καταρτίσαμε ένα πρόγραμμα παραγωγής σχεδίων που τελικά ξεπερνούσε τις απόλυτα «συμβατικές» μας υποχρεώσεις. Προτεραιότητα μας ήταν να υπάρχει μια προσεκτική και όσο το δυνατόν πιο περιγραφική παρουσίαση του περίπλοκου όπως εξελίχθηκε, τελικά, θέματος. Χαρακτηριστικά αναφέρω ότι εκπονήθηκαν, τελικά, 11 αρχιτεκτονικές τομές στο κοίλο αντί για 4. Η αποτύπωση έγινε σε μεγάλα σχέδια λίθο λίθο τα οποία σχεδιάζονταν επιτόπου. Η επιτόπια εργασία είναι υπερπολύτιμη όταν εκπονούμε μελέτη αποκατάστασης για ένα μνημείο είτε

αυτό είναι αρχαίο, είτε είναι βυζαντινό, είτε ακόμα και νεότερο.

Για παράδειγμα, ένα απόγευμα διακρίναμε ίχνη στους λίθους που εξήγησαν και το αινιγματικό σημείο της παράξενης συμβολής των κατασκευών στο νότιο μέρος του θεάτρου.

Εκεί υπάρχει ένα αρχαίο λατρευτικό κτήριο η μορφή του οποίου είναι σήμερα υποθετική αλλά στο μέλλον με τη συνέχεια του έργου μπορεί να αποσαφηνιστεί ακόμα καλύτερα και να εμπλουτίσει σημαντικά την τελική εικόνα του αρχαιολογικού πάρκου. Το κτήριο αυτό λόγω της λατρευτικής του χρήσης, φαίνεται ότι καθόρισε την εξέλιξη του χώρου, φαινόμενο που παραπέμπει ευθέως στον αρχαϊκό ναό του Διονύσου στην Αθήνα.

Με την μελέτη αποσαφηνίστηκε η αρχιτεκτονική μορφή και η δομή του μαρμάρινου θεάτρου.

Το κοίλο εδραζόταν εν μέρει πάνω σε βράχο και εν μέρει πάνω σε επίχωμα. Τα εδώλια ήταν τοποθετημένα πάνω σε μαρμάρινους κρατευτές. Μεταξύ των κρατευτών ενδιάμεση λιθοδομή στερέωνε το σύστημα. Τα εδώλια διέθεταν διακοσμημένα πέρατα σε κάθε σειρά εκδηλώνοντας μια πρωτοφανή, θα έλεγα, πολυτέλεια.

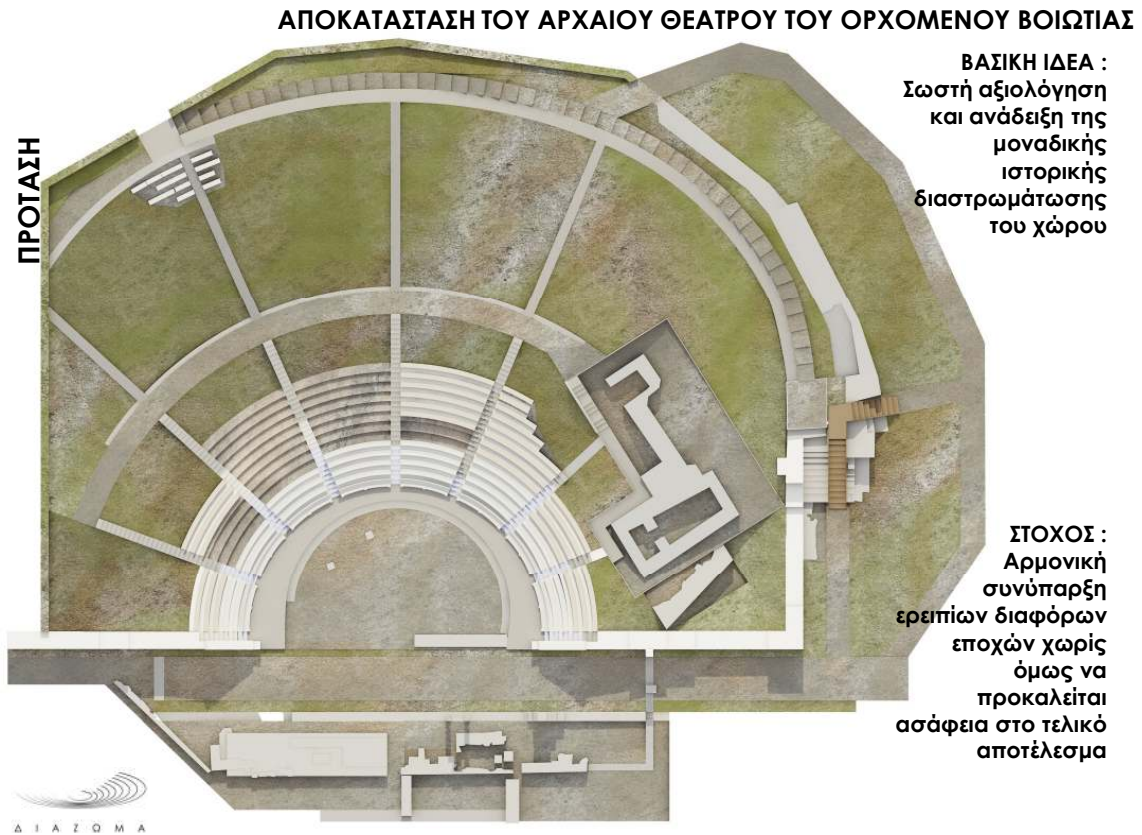
Τα εδώλια ήταν δύο τύπων. Με κοίλη και με απλή διαμόρφωση της επιφάνειας του καθίσματος. Το μαρμάρινο θέατρο, που αντικατέστησε πρωιμότερο που αναφέρεται σε χρήση ήδη τον 4^ο αι. π.Χ. είναι όψιμης ελληνιστικής εποχής. Με τα στοιχεία

που εμφανίζει το αποσπασματικά σωζόμενο ερείπιο του περιμετρικού αναλημματικού τοίχου ήταν εκτιμώμενης χωρητικότητας 5000 θεατών.

Αλλά ας γυρίσουμε στο σήμερα και στο αύριο.

Το κυριότερο πρόβλημα του χώρου είναι η ασάφεια που προκαλεί μια δυσνόητη εικόνα ακόμα και για τους ειδικούς. Εκλείπει εντελώς η γεωμετρία του θεάτρου και είναι ακατανόητη η συμπλοκή των ερειπίων των διαφορετικών εποχών.

Στόχος της πρότασης ήταν η αναστήλωση μέρους του θεάτρου με **αρμονική συνύπαρξη ερειπίων διαφόρων εποχών χωρίς όμως να προκαλείται ασάφεια στο τελικό αποτέλεσμα.** Μια ομάδα 33 εργασιών

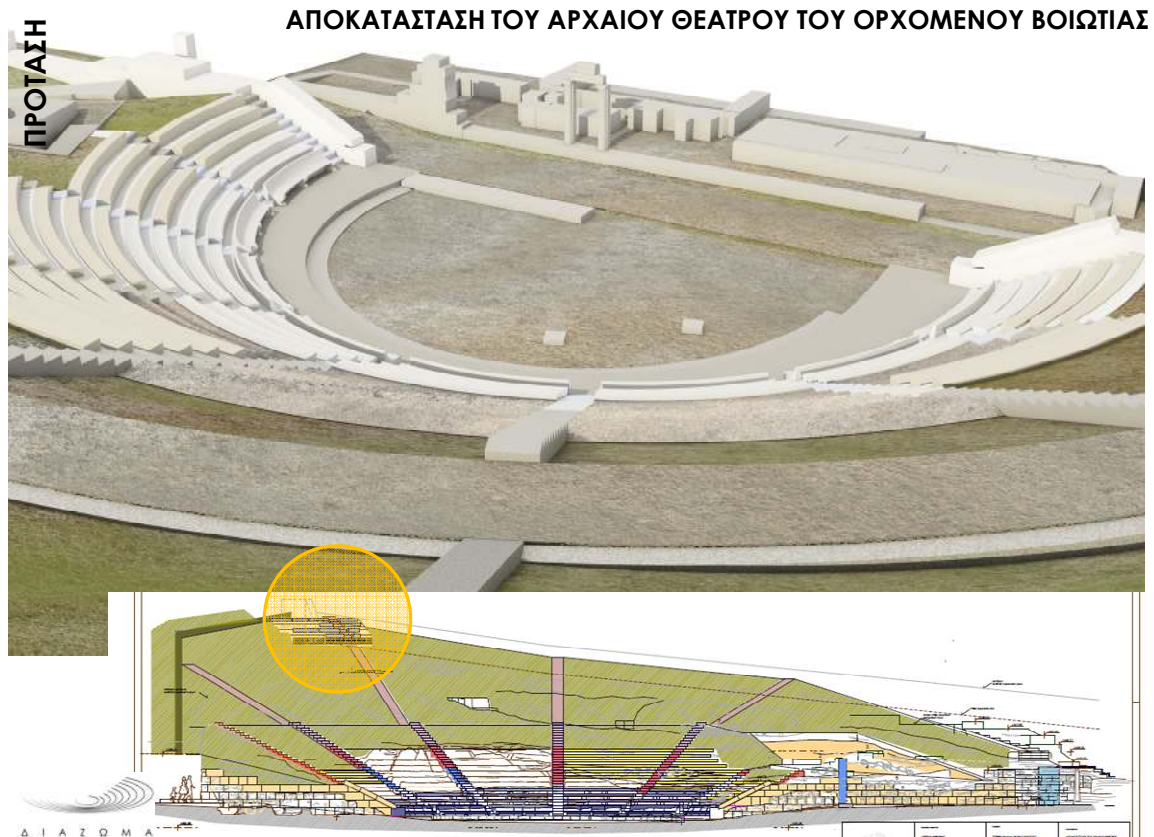
επιστρατεύονται με σκοπό τη ριζική αλλαγή του μνημείου έτσι ώστε να έχει στο μέλλον τις προϋποθέσεις να γίνει ένας χώρος ενταγμένος πλήρως στη καθημερινή ζωή των πολιτών, πολυδιάστατος και πολυλειτουργικός, σύμφωνα, πάντα, με τις σύγχρονες απόψεις περί διαχείρισης των μνημείων.

Η προβλεπόμενη αναστήλωση εγκαθιστά ένα διάλογο εποχών, φωτίζοντας την εξέλιξη της μνημειακής τοπογραφίας της θέσης. Τμήμα του νεκροταφείου διατηρείται αναδεικνύοντας το μυκηναϊκό περιεχόμενο του χώρου.

Η απόφαση αυτή συνδέει με έναν ισχυρό μίτο νοηματικής και

ουσιαστικής συνέχειας τη θέση του θεάτρου με τον τάφο του Μινυά.

Η αντιμετώπιση αυτή είναι συνεπής, έτσι και αλλιώς με τη λογική του αρχαιολογικού πάρκου. Εκεί που κρίθηκε απαραίτητο για λόγους δηλωτικούς των βασικών μεγεθών και της κλίμακας της κατασκευής (πρώτες σειρές εδωλίων, γωνία αναλημματικών τοίχων, τοίχος σκηνικού οικοδομήματος) το αναστηλωτικό πρόγραμμα είναι τολμηρό. Στην υπόλοιπη του έκταση, εκεί που δεν είναι τόσο απαραίτητο, προτείνονται είτε ηπιότερες δράσεις (αναστήλωση λιθοδομών έδρασης εδωλίων) είτε ακόμα προτείνεται περιοχές του μνημείου να διατηρηθούν ως έχουν.

Το κοίλο διαχωρίζεται σε **δύο ζώνες**.

Στη **πρώτη ζώνη** την εγγύτερη στη ορχήστρα διαμορφώνεται η δράση που ορίζεται με αναστηλωτικούς όρους.

Σε **μια άλλη δεύτερη ζώνη** διαμορφώνεται το έδαφος με επιχώσεις έτσι ώστε να αποδοθεί κατά το μέτρο του δυνατού η γεωμετρία της κατασκευής. Προτείνονται τμηματικές επιχώσεις που επουλώνουν τις τομές των παλαιών ανασκαφών που καταστρέφουν τη συνέχεια του χώρου και την κατανόηση της κλίμακας. Εδώ η δράση ορίζεται με όρους διαμόρφωσης τοπίου.

Γραμμικοί διάδρομοι ακτινωτά διατεταγμένοι και ένας περιμετρικός

που τοποθετούνται σε ομόλογες θέσεις της αρχικής κατασκευής, **θέτουν τα όρια της** έτσι ώστε να γίνει κατανοητή η κλίμακα του μνημείου.

Στο βόρειο τμήμα του κοίλου διατηρείται ως έχει τμήμα του μυκηναϊκού νεκροταφείου σε μορφή ανοικτού ανασκαφικού ορύγματος. Τα όρια του είναι αυστηρά έτσι ώστε να διαχωρίζονται με σαφήνεια από τις γραμμές του θεάτρου.

Στη **πρώτη ζώνη** την εγγύτερη στη ορχήστρα

Συμπληρώνονται τα ερειπίδια των προεδριών και ανακατασκευάζονται με νέο μάρμαρο οι πρώτες σειρές των εδωλίων. Για αύξηση της

Δ Ι Α Σ Τ Η Μ Α

Το θέατρο. Υπάρχουσα κατάσταση.

χωρητικότητας και για την στερέωση των χωμάτων πρανών αναστηλώνονται οι λιθοδομές των υποδομών. Σημαντική έκταση του κοίλου, στη περιοχή του καλολαξευμένου βράχου παραμένει ως έχει. Η περιοχή αυτή μπορεί να χρησιμοποιείται από το κοινό χωρίς ιδιαίτερες προσαρμογές μόνο με τη χρήση κάποιων μαξιλαριών. Η διατήρηση των τμημάτων αυτών έχει ως αποτέλεσμα η τελική εικόνα του έργου να συνδιαλέγεται επαρκώς με την υφιστάμενη εικόνα του ερειπίου.

Αρκετοί αρχαίοι λίθοι ενσωματώνονται στο σκηνικό οικοδόμημα σε ομόλογες θέσεις πιστοποιώντας την ορθότητα της επέμβασης και παράλληλα ανακουφίζοντας τον χώρο από την συνακόλουθη μορφική επιβάρυνση και φλυαρία που προκαλούν ως διάσπαρτοι. Ξύλινη κατασκευή θα προστατέψει το αρχαίο κλιμακοστάσιο το οποίο θα ενταχθεί στο δίκτυο μονοπατιών του χώρου.

Δ Ι Α Σ Ω Μ Α

Το θέατρο. Πρόταση.

Μικρό Belvedere με συγκέντρωση διάσπαρτων αρχαίων εδωλίων απλού τύπου κατασκευάζεται στο ψηλότερο σημείο του κοίλου. Η θέα από κει θα θυμίζει αυτό που ονόμασε ο Σεφέρης «κατωφερικό βυθό» σε ένα άλλο θέατρο.

Χαμηλή βλάστηση χρησιμοποιείται είτε ως εδαφοκάλυψη είτε ως ήπια οριοθέτηση του χώρου του θεάτρου μέσα στο αρχαιολογικό πάρκο και ως οπτικό φράγμα από το γύρω περιβάλλον.

Έτσι, το μνημείο θα γίνει κατανοητό και θα ενταχθεί στη ζωή της σύγχρονης πόλης, θα εξασφαλιστεί από τη φθορά και θα προστατευτεί για τις μελλοντικές

γενιές. Η εκτιμώμενη χωρητικότητα του αναστηλωμένου τμήματος ανέρχεται στα 1000 άτομα. Ευρύτερα τα πράγματα μπορούν να τα χρησιμοποιούν και περισσότερα.

« Παρουσίαση μελέτης αποκατάστασης του αρχαίου θεάτρου του Ορχομενού »

Θεμιστοκλής Μπιλής , Αρχιτέκτων μηχανικός. ΕΜΠ ΜSc

Θέλω, κλείνοντας, να αναφερθώ ιδιαίτερα στους συνεργάτες μου οι οποίοι συμμετείχαν και αυτοί στο τελικό αποτέλεσμα.

Η Μαρία Μαγνήσαλη, αρχιτέκτων ΕΜΠ με μακρά εμπειρία στην αποκατάσταση μνημείων, με έργα βραβευμένα σε ευρωπαϊκό επίπεδο ήταν παρούσα σε όλα τα στάδια της μελέτης συμβάλλοντας μέγιστα στη διαμόρφωση του αποτελέσματος. Οι ταλαντούχοι νέοι αρχιτέκτονες Παναγιώτης Γκατσόπουλος και Τίμος Κουιμτζόγλου, υποψήφιοι διδάκτορες και οι δύο με διακρίσεις στους τομείς τους βοήθησαν επιτόπου και πολύ περισσότερο στο γραφείο. Η σύντομη αυτή αναφορά ας θεωρηθεί ως μια ελάχιστη ανταπόδοση της πολύτιμης προσφοράς τους.

Η στιγμή θα έλεγα ότι είναι ιστορική: ένα σπουδαίο μνημείο της περιφέρειας ανασύρεται από τη λήθη με μια μελέτη που σχολιάζει την αιώνια και αμφίσημη σχέση μας με την αρχαιότητα ως πρότυπο που δεσμεύει και ως αφορμή που εμπνέει.

Ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.